

## دوره های آموزش نظامی ایرانیان توسط مستشاران

۱۹ آذر ۱۴۰۱ ساعت ۲۰:۴۱

آموزش نیروهای نظامی توسط مستشاران آمریکایی بر حسب امکانات و ابعاد نظامی آمریکا صورت می گرفت و نه ایران. از این رو گاهی آموزش هایی صورت می گرفت، اما ایران تسلیحات و امکانات نظامی متناسب با آن آموزش ها را نداشت. گاهی نیز آموزش ها در سطوح ابتدایی بودند و مانع از متخصص و کاردان شدن افراد می شدند.

رابطه نظامی ایران و آمریکا در دوره پهلوی بر چندین عامل مختلف استوار بود. فروش تسلیحات نظامی به ایران، استفاده از ایران در برخی از جنگ های نیابتی در منطقه و آموزش نیروهای ایران، برخی از مهمترین ابعاد این رابطه است. در میان این ابعاد، آموزش ارتش و نیروهای نظامی، یکی از مهمترین ابعاد این رابطه بود. اما جالب آنکه برخلاف تصور بسیاری از افراد که آموزش را بخش مثبت این رابطه می دانستند، این بخش که شامل دوره های مختلف است، با مشکلات و ناکارآمدی زیادی همراه بود. دلیل این موضوع نیز ریشه در عوامل مختلفی داشت که در ادامه به آنها پرداخته شده است.

### دوره های حضور مستشاران در ایران

حضور مستشاران نظامی آمریکا در دوره پهلوی دوم را از نظر عملکرد می توان شامل دو دوره دانست. دوره اول، از ابتدای دهه ۱۳۲۰ تا اواخر دهه ۱۳۳۰ است. البته برخی این دوره را نیز به دو دوره متفاوت تفکیک کرده و معتقدند که باید میان فعالیت های مستشاران در دهه ۱۳۲۰ و ۱۳۳۰ تفاوت قائل شد. با این حال این تقسیمات انتزاعی است و می توان آن را به اشکال متفاوت نگاه کرد. با این حال اگر این دیدگاه را نیز بپذیریم می توانیم سه دوره مجزا را قائل شویم.

### دوره اول دهه ۱۳۲۰ تا اوایل دهه ۱۳۳۰ (قبل از کودتا)

در این دوره آمریکا از نظر سیاسی چهره ای ناشناخته محسوب می شد و ماهیت سیاست های آن برای مردم ایران چندان شناخته شده نبود. چه بسا بسیاری از مردم نیز این کشور را حامی دموکراسی می دانستند. در این دوره یعنی در اوایل دهه ۱۳۲۰ که مصادف با سال های آخر جنگ بود، آمریکا با اهداف نظامی، تلاش هایی را جهت اعزام مستشاران نظامی اعمال نمود. بر این اساس مستشارانی در قالب نظامی وارد شدند که البته بعدها مستشارانی نیز در قالب اصلاح امور اقتصادی وارد شدند. به نظر می رسد ظاهراً آمریکا طی این سال ها هیچ گونه هدف سیاسی نداشت و تنها با هدف نظامی و اقتصادی وارد شده بود.

هر چند ماهیت سیاسی این کشور نیز پشت پرده قرار داشت. چنانچه وقتی ایران طی درخواست های متعدد موضوع کمک های نظامی را مطرح کرد، آمریکا آن را منوط به مستشاران آمریکایی کرد. بر این اساس و به عنوان یک نمونه شاهدیم که به پیشنهاد

آورل هریمین که امور مربوط به کمک‌های نظامی خارجی آمریکا را به عهده داشت فرمولی تهیه شد و بر اساس آن مصدق در ۵ اردیبهشت ۱۳۳۱ نامه زیر را به سفیر آمریکا نوشت: در تعقیب مذاکرات شفاهی لازم است به استحضار آن جناب برسانم که دولت اینجانب نظر به وضعیات مالی و اقتصادی کمکی را که دولت متبوعه آن جناب حاضر است به این کشور بکند استقبال می‌کند و همچنین برای تقویت استعداد دفاعی خود آنچه بتواند می‌کند و از هر طرفی مورد حمله قرار بگیرد با تمام قوا از آزادی و استقلال خود دفاع خواهد کرد. اما قبول این کمک مستلزم ادامه کار مستشاران نظامی آمریکا در ایران بود که لزوماً پذیرفته شد. ۱

#### دوره دوم: آموزش ساواک

برخلاف دوره اول که اهداف سیاسی در پشت پرده قرار داشتند، این بار آمریکا با اهداف سیاسی و آموزش ساواک، مستشارانی را به کشور اعزام کرد. این دوره مربوط به تحولات بعد از کودتای ۱۳۳۲ بازمی‌گردد که طی آن آمریکا برای حفظ شاه در قدرت، آموزش ساواک را زیر نظر گرفت. در واقع دوره دوم را می‌توان نخستین دوره ساواک دانست که دوره ایجاد و تأسیس این سازمان توسط مستشاران آمریکایی است، که در رأس آن مهره مورد نظر آمریکا، یعنی تیمور بختیار، قرار دارد... البته این دوره خود با تحولات متعددی همراه بود. از جمله برکناری تیمور بختیار که با سوظن شاه همراه بود. با این حال بعد از برکناری بختیار، نقش مستشاران نیز تغییر می‌کند و هیئت مستشاری آمریکا، که نقش ریاست واقعی ساواک را بازی می‌کرد محترمانه از ساواک مرخص می‌شود و به جای آن مریبان و اساتید اسرائیلی با علاقه وارد صحنه می‌شوند. ۲

#### دوره سوم: آموزش نظامی و مصونیت قضایی مستشاران

دوره سوم را می‌توان شامل دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ دانست. در این دوره و بعد از آنکه مستشاران از ساواک کناره گرفتند، عده‌دار آموزش نظامیان ایران شدند. بر این اساس ارتش تحت آموزش مستشاران قرار گرفتند و از مصونیت قضایی نیز برخوردار شدند. قانون اعطای مصونیت در اوایل دهه ۱۳۴۰ به مستشاران اعطا شد و طی آن علاوه بر مستشارانی که در ایران حضور داشتند، افراد بیشتری تحت عنوان مستشار وارد کشور شدند و آزادانه به فعالیت پرداختند. اما فعالی مستشاران در این دوره بر دو محور کلی قرار داشت. اول آنکه در پس آموزش نظامی، برخی از مستشاران به اهداف سیاسی و فرهنگی می‌پرداختند. و دوم آنکه آموزش مستشاران باعث شده بود تا نظامیان ایران به مستشاران وابسته شوند، تا جایی که نظامیان امکان استفاده از تجهیزات نظامی را بدون حضور کارشناسان نمی‌دانستند. به قول هایزر «با اینکه شخصاً بر این عقیده‌ام که بسیاری از نقدهای نظامی شاه خیالی و غیرعملی بود و با وجود اینکه بسیاری از وسایل و تجهیزات مدرن نظامی که از طرف رژیم شاه خریداری شده یا سفارش داده شده بود بدون کمک و حضور مستمر کارشناسان خارجی در حد مطلوب قابل بهره‌برداری نبود تصور نمی‌کنم برنامه‌های نظامی شاه و خرید اسلحه فراوان از طرف او نقش عمده‌ای در انقلاب ایران ایفا کرده باشد.» ۳ البته این مقام آمریکایی انتقادات جامعه به ارتش وابسته شاه را نادیده گرفته است. این امری مهم است که مهمترین نهاد دفاعی یک کشور ماهیتی مستقل داشته باشد.

#### سخن نهایی

آموزش نیروهای نظامی توسط مستشاران آمریکایی بر حسب امکانات و ابعاد نظامی آمریکا صورت می‌گرفت و نه ایران. از این رو

گاهی آموزش‌هایی صورت می‌گرفت، اما ایران تسلیحات و امکانات نظامی متناسب با آن آموزش‌ها را نداشت. گاهی نیز آموزش‌ها در سطوح ابتدایی بودند و مانع از متخصص و کاردان شدن افراد می‌شدند. در حالی که بسیاری از افرادی که با هزینه‌های شخصی یا بورسیه تحصیلی وارد مدارس و دانشکده‌های نظامی خارج از کشور می‌شدند عملکرد بهتری از خود داشتند. دلیل آن هم این بود که این افراد تنها به آموزش صرف مستشاران متکی نبودند، بلکه در حین آموزش از قابلیت‌ها و هوش نظامی خود نیز بهره می‌بردند. از این رو شاید اگر شاه به جای اختصاص هزینه گزاف جهت استخدام مستشاران نظامی، به اعزام افراد به خارج می‌پرداخت و یا تلاش می‌کرد با حمایت از آنان، یک بخش نظامی مستقل را تشکیل دهد، قطعاً نتیجه بهتری می‌گرفت. در واقع استخدام مستشاران عامل مهمی در تضعیف اعتماد به نفس نظامیان در اتکا به خود بود و باعث شده بود تا آنان همیشه خود را نیازمند و وابسته به غرب بدانند.

#### فهرست منابع

۱. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران، از پایان جنگ جهانی دوم تا سقوط رژیم پهلوی، تهران، مؤلف، ۱۳۶۸، ص ۹۶.
۲. حسین فردوست، ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، ج اول، تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۲، ص ۵۴۳.
۳. ویلیام سولیوان، ماموریت در ایران (خاطرات سولیوان)، تهران، نشر هفته، چاپ سوم، ۱۳۶۱، صص ۵۷-۵۸.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/49014/مستشاران-توسط-ایرانیان-نظامی-آموزش-های-دوره/49014>